

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УКРАЇНСЬКА ІНЖЕНЕРНО-ПЕДАГОГІЧНА АКАДЕМІЯ**

Ібрагімова Карина Отеллівна



УДК 378.4: 37.032(043.3)

**ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ ДО СОЦІАЛЬНОЇ ВЗАЄМОДІЇ
БАКАЛАВРІВ ІНЖЕНЕРНО-ТЕХНІЧНОГО ПРОФІЛЮ
ПРИ НАВЧАННІ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИХ ДИСЦИПЛІН**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Харків - 2017

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Національному технічному університеті «Харківський політехнічний інститут», Міністерство освіти і науки України, м. Харків.

Науковий керівник доктор педагогічних наук, професор
Ігнатюк Ольга Антоліївна,
Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»,
професор кафедри педагогіки та психології
управління соціальними системами
ім. акад. І.А. Зязюна, м. Харків.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, доцент
Резван Оксана Олексіївна,
Харківський національний університет
міського господарства ім. О.М. Бекетова,
завідувач кафедри мовної підготовки, педагогіки та
психології, м. Харків;

кандидат педагогічних наук
Приходько Альона Михайлівна,
Харківський національний
автомобільно-дорожній університет,
старший викладач кафедри мовної підготовки,
м. Харків.

Захист відбудеться «26» квітня 2017 р. о 13 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.108.01 в Українській інженерно-педагогічній академії за адресою: вул. Університетська, 16, зал засідань, м.Харків, 61003.

Із дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Української інженерно-педагогічної академії за адресою: вул. Університетська, 16, м. Харків, 61003.

Автореферат розісланий «25» березня 2017 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради



В.С. Ковальська

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Євроінтеграція України призвела до необхідності модернізації національної освітньої системи у напрямі підготовки компетентних фахівців, зокрема й спеціалістів інженерного профілю, професійна діяльність яких реалізується на засадах колективної праці. Європейські стандарти підготовки майбутніх інженерів орієнтовані на опанування не тільки предметної галузі виробництва, його технічної автоматизованої частини, а й на розвиток особистості фахівця, здатного працювати у команді при вирішенні професійних завдань. Такі вимоги висуваються й сучасними промисловими підприємствами України та реалізуються державною політикою в галузі вищої технічної освіти, про що свідчать Закон України «Про вищу освіту», Указ Президента України «Про заходи щодо забезпечення пріоритетного розвитку освіти в Україні», Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки тощо.

Інтенсифікація процесів удосконалення професійної підготовки майбутніх інженерів зумовлена тим, що ефективність діяльності виробничих підприємств в умовах нестабільної економічної ситуації, їх конкурентоспроможність, інноваційний розвиток залежать від рівня компетентності інженерів, від їхньої спроможності до спільної професійної діяльності у трудовому колективі, здатності сумісно вирішувати професійні завдання, від розвинутих вмінь взаємодіяти та співпрацювати в колективі. Сукупність вимог до сучасних інженерів, колективні умови праці обумовлюють необхідність формування у цих фахівців готовності до соціальної взаємодії, починаючи з перших курсів, що забезпечить цілеспрямоване та результативне спілкування у професійній діяльності.

Проблему професійної підготовки майбутніх інженерів, її сутність вивчали А. Алексюк, Г. Васянович, О. Ігнатюк, О. Коваленко, В. Козаков, М. Лазарєв, О. Мещанінов, Ю. Нагірний, В. Олійник, О. Пехота, О. Резван, О. Романовський, В. Сидоренко, С. Сисоєва, В. Ягупов та інші. Проблемою формування особистості майбутнього інженера займалися Б. Ананьєв, Н. Брюханова, О. Коваленко, Т. Лазарєва, В. Мерлін, В. Мухіна, В. Чудновський й інші. Психолого-педагогічні аспекти професійної підготовки майбутніх інженерів розглядали Г. Балл, І. Бех, І. Зязюн, Т. Сущенко. Загальні основи формування соціальної взаємодії досліджували М. Д'яченко, М. Косолапов, Д. Мід, Т. Парсонс. Теоретичні основи формування особистісної готовності до соціальної взаємодії проаналізовано в роботах А. Барабанщикова, О. Бодальова, А. Кан-Каліка, Я. Коломинського, Л. Карминської, Л. Криволап, Н. Кнебель, Г. Ковальова, А. Леонтєва, А. Мудрика, А. Приходько й інших дослідників. Разом з тим, проведений аналіз дозволив визначити, що проблему формування готовності майбутніх інженерів до соціальної взаємодії при навчанні психолого-педагогічних дисциплін досліджено недостатньо.

Аналіз практичної підготовки майбутніх інженерів свідчить про її фрагментарність й недостатню спрямованість на спільну колективну працю в умовах обмеженого часу, на самореалізацію особистості у процесі співпраці, що негативно позначається на майбутній професійній діяльності цих фахівців.

Проведений аналіз теоретичних досліджень й практичної розробленості проблеми формування готовності майбутніх інженерів до соціальної взаємодії у професійній діяльності дозволив визначити низку **суперечностей**:

- між вимогами сучасного суспільства щодо підготовки конкурентоспроможних інженерів та недостатнім рівнем їхньої спрямованості на спільну професійну діяльність;
- між індивідуально-спрямованою професійною підготовкою майбутніх інженерів у ВНЗ та колективним характером його професійної діяльності;
- між необхідністю формування готовності до соціальної взаємодії бакалаврів інженерно-технічного профілю та недостатньою розробленістю теоретичних та методичних основ її формування.

Наявність цих суперечностей обумовлюють існування *проблеми*, яка полягає у підвищенні рівня сформованості готовності до соціальної взаємодії у професійній діяльності бакалаврів інженерно-технічного профілю при навчанні психолого-педагогічних дисциплін.

Необхідність розв'язання цих суперечностей, соціальне значення та актуальність вирішення зазначеної проблеми зумовили вибір теми дисертаційної роботи **«Формування готовності до соціальної взаємодії бакалаврів інженерно-технічного профілю при навчанні психолого-педагогічних дисциплін»**.

Зв'язок теми з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана відповідно до тематичного плану Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут» за темами: «Формування управлінської гуманітарно-технічної еліти у ВНЗ з використанням інноваційних педагогічних технологій» (РК № 0110U4001253); «Формування конкурентоспроможності національної гуманітарно-технічної еліти засобами педагогічних інновацій» (ДР № 0113U001253); «Розвиток лідерського потенціалу та формування соціальної взаємодії співробітників виробничого підприємства» (ДР № 0116U006453).

Тему дисертації затверджено вченою радою факультету інформатики і управління Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут» (протокол №5 від 14.12.2010 р.) та узгоджено в бюро Міжвідомчої ради з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол №4 від 24.04.2012 р.).

Мета дослідження полягає у підвищенні рівня готовності до соціальної взаємодії бакалаврів інженерно-технічного профілю шляхом теоретичного обґрунтування, розробки та експериментальної перевірки методики її формування при навчанні психолого-педагогічних дисциплін.

Відповідно до зазначеної мети поставлено такі **завдання**:

1. Здійснити аналіз стану формування готовності до соціальної взаємодії бакалаврів інженерно-технічного профілю при навчанні психолого-педагогічних дисциплін і визначити проблему дослідження.
2. Уточнити зміст і структуру поняття «готовність до соціальної взаємодії у майбутній професійній діяльності бакалавра інженерно-технічного профілю».

3. Теоретично обґрунтувати та розробити модель формування готовності до соціальної взаємодії бакалаврів інженерно-технічного профілю.

4. Розробити та експериментально перевірити методику формування готовності до соціальної взаємодії бакалаврів інженерно-технічного профілю.

Об'єкт дослідження – професійна підготовка бакалаврів інженерно-технічного профілю у вищих технічних навчальних закладах України.

Предмет дослідження – методика формування готовності до соціальної взаємодії бакалаврів інженерно-технічного профілю у процесі навчання психолого-педагогічних дисциплін.

Гіпотеза дослідження базується на припущенні, що підвищенню рівня сформованості готовності до соціальної взаємодії майбутніх інженерів сприятиме впровадження в процес їхньої психолого-педагогічної підготовки відповідної методики, яка ґрунтується на моделюванні колективної праці у професійній діяльності в умовах обмеженого часу.

Для вирішення поставлених завдань було використано наступні **методи**:

- *теоретичні*: аналіз педагогічної, психологічної, філософської та спеціальної літератури, дисертаційних робіт та вітчизняних нормативно-правових документів з вищої освіти з метою визначення ступеня наукової розробки проблеми; систематизація, узагальнення та порівняння теоретичного та практичного матеріалу для визначення поняття «готовність до соціальної взаємодії бакалавра інженерно-технічного профілю у майбутній професійній діяльності» та його структури; моделювання для розробки моделі формування готовності до соціальної взаємодії бакалаврів інженерно-технічного профілю при навчанні психолого-педагогічних дисциплін;

- *емпіричні*: педагогічне спостереження, анкетування, тестування, опитування, самооцінка та експертна оцінка для виявлення рівня готовності до соціальної взаємодії бакалаврів інженерно-технічного профілю при навчанні психолого-педагогічних дисциплін; педагогічний експеримент з метою перевірки гіпотези дисертаційної роботи;

- *статистичні*: кількісний та якісний аналіз даних з використанням методів статистичного аналізу (U-критерію Манна-Уїтні та ф-критерію Фішера) для обробки результатів педагогічного експерименту й забезпечення його достовірності.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що:

уперше теоретично обґрунтовано, розроблено й експериментально перевірено:

- методику формування готовності до соціальної взаємодії бакалаврів інженерно-технічного профілю при навчанні психолого-педагогічних дисциплін, підґрунтям якої є моделювання колективної праці на основі стадійності формування колективу в умовах обмеженості часу на вирішення завдань професійної діяльності;

- інтегрований зміст формування готовності до соціальної взаємодії бакалаврів інженерно-технічного профілю, який характеризується одночасним формуванням як психолого-педагогічної й фахової складових професійної підготовки цих фахівців, так і їхньої готовності до соціальної взаємодії у майбутній професійній діяльності;

уточнено:

- зміст поняття «готовність до соціальної взаємодії бакалавра інженерно-технічного профілю у майбутній професійній діяльності» як складного інтегрального утворення, що включає мотиваційну спрямованість на спільну колективну діяльність, знання та уміння щодо встановлення соціальних відносин, реалізації сумісної колективної праці з метою вирішення професійних завдань в умовах обмеженого часу, соціально-професійні особистісні якості, як-то: здатність до встановлення емоційного контакту, здатність викликати соціальне прийняття, соціально-трудова активність, здатність до взаємодопомоги, здатність до співпраці у колективі;

- критерії й показники сформованості готовності до соціальної взаємодії бакалаврів інженерно-технічного профілю; уточнення полягає у виділенні таких критеріїв з показниками: *мотиваційно-ціннісного* (рівень сформованості мотивації до спільної праці; усвідомлення значущості соціальних відносин у професійній діяльності; спрямованість на спільну діяльність), *когнітивного* (рівень сформованості знань щодо колективного вирішення професійних задач й конфліктних ситуацій в умовах обмеженого часу, розподілу праці у професійній діяльності), *професійно-діяльнісного* (рівень сформованості умінь реалізувати соціальні взаємодії у професійній діяльності, працювати в команді, надавати професійну підтримку у непередбачуваних умовах), *соціально-психологічного* (рівень сформованості соціально-професійних особистісних якостей: здатності до емпатії, співтовариства, професійної підтримки);

подальшого розвитку набули форми навчально-пізнавальної діяльності студентів, які використовуються при формуванні готовності до соціальної взаємодії у бакалаврів інженерно-технічного профілю; розвиток полягає у послідовному використанні індивідуально-групової, кооперативно-групової та колективної форм, що відповідають динаміці формування професійного колективу (конгломерат, кооперація, колектив).

Практичне значення дослідження полягає в розробці, експериментальній перевірці та впровадженні в процес навчання психолого-педагогічних дисциплін методики формування готовності бакалаврів інженерно-технічного профілю до соціальної взаємодії у професійній діяльності, зокрема, розробленні й апробації факультативного спецкурсу «Формування готовності до соціальної взаємодії у професійній діяльності» з використанням комплексу тренінгів, ділових ігор, брейн-рингу, моделювання професійних ситуацій.

Результати дослідження *впроваджено* в процес професійної підготовки бакалаврів інженерно-технічного профілю Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут» (довідка №66-01-324/2 від 05.05.2015 р.), Харківського національного автомобільно-дорожнього університету (довідка №781/03 від 30.03.2015 р.), Харківського національного технічного університету сільського господарства ім. П. Василенка (довідка №324/6 від 12.05.2015 р.).

Матеріали дослідження можуть бути використані у професійній підготовці майбутніх інженерів, у післядипломній освіті та підвищенні кваліфікації викладачів,

під час написання курсових, дипломних та магістерських робіт студентами ВТНЗ, укладання навчально-методичних посібників і рекомендацій з теорії та практики формування конкурентоспроможних фахівців інженерно-технічного профілю.

Апробація результатів дослідження. Положення і результати дисертаційної роботи були оприлюднені в доповідях автора та обговорені на науково-практичних і науково-методичних *міжнародних* конференціях, а саме: «Переяславська Рада та перспективи розвитку східнослов'янської цивілізації» (м. Харків, 2010 р.); «Сучасні педагогічні технології в освіті» (м. Харків, 2012 р.); «Україна і світ: гуманітарно-технічна еліта та соціальний прогрес» (м. Харків, 2012 р.); «Нові педагогічні технології в освіті та формування гуманітарно-технічної еліти» (м. Алушта, 2013р.); «Інформаційні технології: наука, техніка, технологія, освіта, здоров'я» (м. Харків, 2014, 2015 рр.); «Ідеї академіка Івана Зязюна у працях його учнів і соратників» (м. Харків, 2015 р.); «Духовно-моральні основи та відповідальність особистості у долі людської цивілізації» (м. Харків, 2016 р.); «Наукова школа академіка І.А. Зязюна у працях його соратників та учнів» (м. Харків, 2016 р.). Матеріали дослідження обговорено та позитивно оцінено на засіданнях кафедри педагогіки та психології управління соціальними системами ім. акад. І.А. Зязюна Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут».

Публікації. Основні положення та результати дослідження відображено у 10 одноосібних публікацій, з них 5 статей у провідних наукових фахових виданнях України, 1 стаття в іноземному фаховому періодичному виданні, 3 тези у збірниках матеріалів наукових конференцій, 1 стаття в іншому виданні.

Структура й обсяг дисертації зумовлені логікою наукового пошуку. Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (265 найменувань, із них 16 - іноземною мовою), 10 додатків (на 56 сторінках), 18 рисунків, 16 таблиць. Загальний обсяг дисертації становить 282 сторінки, із яких 202 сторінки основного тексту.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність і доцільність дослідження, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет, гіпотезу, теоретико-методологічну базу, методи дослідження; розкрито зв'язок роботи з науковими планами і програмами, наукову новизну та практичне значення одержаних результатів, наведено дані про апробацію, впровадження результатів роботи, структуру дисертації.

У першому розділі – **«Теоретичні засади формування готовності до соціальної взаємодії бакалаврів інженерно-технічного профілю при навчанні психолого-педагогічних дисциплін»** – на основі аналізу праць вітчизняних та зарубіжних вчених та практики підготовки бакалаврів інженерно-технічного профілю у ВТНЗ досліджено стан формування готовності майбутніх інженерів до соціальної взаємодії у професійній діяльності, визначено проблему дослідження, розкрито зміст поняття «готовність до соціальної взаємодії у професійній діяльності бакалаврів інженерно-технічного профілю» та її структурні компоненти; теоретично обґрунтовано і розроблено модель формування готовності до соціальної взаємодії

бакалаврів інженерно-технічного профілю при навчанні психолого-педагогічних дисциплін.

Встановлено, що дослідженню проблеми формування готовності до соціальної взаємодії бакалаврів інженерно-технічного профілю у вищій школі в умовах сучасних соціальних трансформацій в Україні приділяється увага у педагогічній теорії за такими аспектами: теоретичні та методичні засади професійної підготовки майбутніх інженерів у вищій школі (А. Алексюк, В. Бондар, М. Євтух, В. Козаков, Е. Лузік, О. Романовський); формування готовності до соціальної взаємодії особистості (Ю. Волков, Л. Іонін, С. Кравченко, Г. Осипов А. Приходько); формування готовності майбутнього інженера до професійного самовдосконалення в умовах технічного університету (О. Ігнатюк, О. Пономарьов, Ю. Пришупа); формування готовності майбутніх інженерів до професійно-особистісного саморозвитку (А. Кокарева, В. Михайличенко, М. Поплавська); розвиток комунікативних умінь і навичок майбутніх інженерів (Т. Бутенко, К. Галацин, Т. Денищич, О. Джеджула, С. Резнік); філософія сучасної вищої освіти (В. Андрущенко, І. Зязюн, В. Кремень). Разом з тим, теоретичний аналіз наукових праць свідчить, що проблема формування готовності до соціальної взаємодії бакалаврів інженерно-технічного профілю у майбутній професійній діяльності вивчена недостатньо.

На основі аналізу навчально-методичних матеріалів та освітніх стандартів професійної підготовки бакалаврів інженерно-технічного профілю було визначено, що при навчанні психолого-педагогічних дисциплін існує недосконалість програм спеціальних і інтегрованих курсів та тренінгів, спрямованих на реалізацію майбутніх колективних відносин. У традиційному змісті навчання психолого-педагогічних дисциплін не в повному обсязі враховані необхідні знання, навички та уміння щодо ефективної соціальної взаємодії у майбутній професійній діяльності інженерів.

Відповідно, потреба вирішення недоліків у теоретичній та практичній площинах, необхідність оновлення змісту навчання психолого-педагогічних дисциплін бакалаврів інженерно-технічного профілю з метою успішної реалізації ними спільної професійної діяльності актуалізують проблему формування їхньої готовності до соціальної взаємодії у майбутній професійній діяльності.

У роботі на основі праць учених (О. Алпатова, Ж. Вірна, М. Д'яченко, Л. Кандибович, С. Карасевич, Є. Климов, О. Скоробагата, Є. Смирнова, Я. Штученко) було здійснено аналіз понять «готовність», «особистісна підготовленість», «соціальна взаємодія», «професійна діяльність». За його результатами уточнено поняття *«готовність до соціальної взаємодії бакалаврів інженерно-технічного профілю у майбутній професійній діяльності»* як складного інтегрального утворення, що включає мотиваційну спрямованість на спільну колективну діяльність, знання та уміння щодо встановлення соціальних відносин з метою вирішення професійних завдань в умовах обмеженого часу, сумісної колективної праці, соціально-професійні особистісні якості, як-то: здатність до встановлення емоційного контакту, здатність викликати соціальне прийняття,

соціально-трудова активність, здатність до взаємодопомоги, здатність до співпраці у колективі.

Теоретичний аналіз наукових праць (О. Булгакова, М. Кроз, Т. Мазур, Н. Наумова, Т. Соболев, С. Позняк) дозволив визначити компоненти готовності до соціальної взаємодії у професійній діяльності інженерів, а саме: *мотиваційно-ціннісний* (мотивація до спільної співпраці; професійна спрямованість; мотивація до професійної успішності), *когнітивний* (знання щодо встановлення професійних відносин; знання щодо реалізації ефективної комунікації у професійній діяльності; знання основ прогнозування та регулювання професійних ситуацій для успішного вирішення професійних завдань в умовах обмеженого часу), *професійно-діяльнісний* (уміння ефективно взаємодіяти в процесі виконання колективної трудової діяльності; уміння створювати і підтримувати соціальні відносини в команді; уміння результативно взаємодіяти в умовах кризових обставин та обмеженого часу) та *соціально-психологічний* (здатність до встановлення емоційного контакту; здатність викликати соціальне прийняття; соціально-трудова активність; здатність до взаємодопомоги та співпраці у колективі).

На основі аналізу досліджень І. Зязюна, О. Ігнатюк, Т. Лазаревої, О. Пономарьова, О. Романовського було розроблено модель формування готовності бакалаврів інженерно-технічного профілю до соціальної взаємодії (див. рис.). Побудована модель включає головну мету, яка полягає у формуванні готовності до соціальної взаємодії у майбутній професійній діяльності бакалаврів інженерно-технічного профілю. Відповідна модель включає блоки: концептуально-цільовий, змістово-процесуальний та оцінювально-корегуючий.

Концептуально-цільовий блок містить підходи щодо формування готовності бакалаврів інженерно-технічного профілю до соціальної взаємодії у майбутній професійній діяльності (компетентнісний, особистісний та системний), відповідні завдання, а саме: сформувані знання і вміння щодо встановлення і підтримки соціальної взаємодії у майбутній професійній діяльності бакалаврів інженерно-технічного профілю; розвинути та вдосконалити соціально-професійні особистісні якості, що забезпечать ефективну соціальну взаємодію.

Змістово-процесуальний блок визначається компонентами готовності до соціальної взаємодії у майбутній професійній діяльності, відповідними завданнями та включає інтегрований зміст, форми та методи формування досліджуваного феномену у бакалаврів інженерно-технічного профілю. Зміст формування готовності до соціальної взаємодії у бакалаврів інженерно-технічного профілю є інтегрованим, оскільки передбачає одночасне формування як психолого-педагогічної й фахової складових професійної підготовки цих фахівців, так і їхньої готовності до соціальної взаємодії у майбутній професійній діяльності. Отже, такий зміст реалізується у психолого-педагогічних дисциплінах («Психологія професійної діяльності», «Психологія досягнення успіху», «Основи педагогіки і психології» «Психологія управління», «Основи педагогіки вищої школи», «Основи управління соціальними системами»), спецкурсі «Формування готовності до соціальної взаємодії у професійній діяльності» та у фахових дисциплінах («Опір матеріалів»,

Мета: сформувати готовність до соціальної взаємодії бакалаврів інженерно-технічного профілю					
Концептуальний блок	Підходи	Завдання			
	компетентнісний, особистісний, системний	Сформувати знання і вміння щодо встановлення і підтримки соціальних відносин у майбутній професійній діяльності бакалаврів інженерно-технічного профілю; розвинути та вдосконалити соціально-професійні особистісні якості, що забезпечать ефективну соціальну взаємодію.			
Змістово-процесуальний блок	Компоненти готовності до соціальної взаємодії у професійній діяльності				
	Мотиваційно – ціннісний	Когнітивний	Професійно-діяльнісний	Соціально-психологічний	
	мотивація до спільної співпраці; професійна спрямованість; мотивація до професійної успішності	знання щодо встановлення професійних відносин; реалізації ефективної комунікації у професійній діяльності; основ прогнозування та регулювання професійних ситуацій для успішного вирішення професійних завдань в умовах обмеженого часу	уміння ефективно взаємодіяти в процесі виконання колективної трудової діяльності; створювати і підтримувати соціальні відносини в команді; результативно взаємодіяти у кризових обставинах в умовах обмеженого часу	здатність до встановлення емоційного контакту; здатність викликати соціальне прийняття; соціально-трудова активність; здатність до взаємодопомоги та співпраці у колективі	
	Інтегрований зміст формування готовності до соціальної взаємодії бакалаврів інженерно-технічного профілю у майбутній професійній діяльності				
	Психолого-педагогічні дисципліни	Спецкурс «Формування готовності до соціальної взаємодії у професійній діяльності»		Фахові дисципліни	
	«Психологія управління», «Основи управління соціальними системами», «Основи професійної психології»	Модуль 1 «Соціальні відносини: психологічні особливості ефективної взаємодії», Модуль 2 «Професійне спілкування: конфлікти та засоби їх вирішення; соціальна компетентність; умови успішної соціальної взаємодії», Модуль 3 «Засоби вирішення складних колективних ситуацій у майбутній професійній діяльності»		«Опір матеріалів», «Вступ до спеціальності», «Системи автоматизованого проектування», «Креслення»	
	Форми навчально-пізнавальної діяльності: індивідуально-групова, кооперативно-групова, колективна				
	Методи: лекції, дискусії, соціально-психологічний тренінг, моделювання професійних ситуацій, ділові ігри, брейн-ринг				
	Оцінювально-коригуючий блок	Критерії готовності до соціальної взаємодії	Показники сформованості готовності до соціальної взаємодії		
		Мотиваційно – ціннісний	Рівень сформованості мотивації до спільної праці; усвідомлення значущості соціальних відносин у професійній діяльності; спрямованості на спільну діяльність		
Когнітивний		Рівень сформованості знань щодо колективного вирішення професійних задач в умовах обмеженого часу, конфліктних ситуацій та розподілу праці у професійній діяльності			
Професійно-діяльнісний		Рівень сформованості умінь реалізації соціальної взаємодії у професійній діяльності, співпраці в команді, надання професійної підтримки у непередбачуваних умовах			
Соціально-психологічний		Рівень сформованості соціально-професійних особистісних якостей: здатність до емпатії, співтовариства, професійної підтримки			
Рівні сформованості готовності до соціальної взаємодії					
низький		середній	високий		
Очікуваний результат: підвищення рівня сформованості готовності бакалаврів інженерно-технічного профілю до соціальної взаємодії у професійній діяльності					

Рис. 1. Модель формування готовності до соціальної взаємодії бакалаврів інженерно-технічного профілю

«Вступ до спеціальності», «Системи автоматизованого проектування», «Креслення»). Інтеграція виражається у виявленні взаємозв'язків навчального матеріалу, їх систематизації та реалізації в єдиній системі з метою формування готовності до соціальної взаємодії бакалаврів інженерно-технічного профілю.

Формами навчально-пізнавальної діяльності, які використовуються при формуванні досліджуваного феномену, обрано: індивідуально-групову, кооперативно-групову та колективну. Ці форми застосовуються саме в такій послідовності, яка відповідає динаміці формування професійного колективу за стадіями: конгломерат (група фахівців без ініціативи на сумісну взаємодію, що мають за мету реалізацію індивідуальних професійних потреб), кооперація (група із сформованими міжособистісними стосунками, які носять формально-діловий характер, підпорядкований досягненню необхідних результатів у професійній діяльності), колектив (група фахівців, яка здійснює спільну професійну діяльність з метою досягнення успішного результату на основі співпраці, гармонійності, інтересів і цінностей).

Провідними методами, що забезпечують формування готовності до соціальної взаємодії у майбутніх інженерів, визначено лекції, дискусії, соціально-психологічний тренінг, моделювання професійних ситуацій, ділові ігри, брейн-ринг. Лекції було спрямовано на формування теоретичних знань про рівні соціальної взаємодії, соціально-професійні особистісні якості, прогнозування, аналіз та вирішення конфліктних колективних ситуацій, засоби встановлення емоційного контакту, саморегуляцію у критичних та обмежених обставинах, тощо. Системне проведення дискусій мало на меті як обговорення проблемних ситуацій майбутньої професійної діяльності, так і формування мотивації, спрямованої на усвідомлення студентами необхідності формування готовності до соціальної взаємодії з колективом як невід'ємної складової успішної реалізації особистісного та фахового потенціалу. Метою проведення соціально-психологічного тренінгу як комплексного методу соціально-психологічного навчання було розвиток комунікативної компетентності бакалаврів інженерно-технічного профілю, набуття необхідних навичок для майбутньої ефективної професійної соціальної взаємодії, формування прагнення працювати у команді. Моделювання професійних ситуацій передбачало формування соціально-професійної готовності студентів до вирішення непередбачуваних, конфліктних, особистісно-неприємних ситуацій у майбутній діяльності. Ділові ігри було спрямовано на розвиток комунікабельності у професійній сфері, формування умінь встановлювати та підтримувати контакт зі співбесідником, здатність швидко визначати проблему і способи її колективного вирішення, формування умінь міжособистісного сприйняття. Використання брейн-рингу передбачало мотивування студентів до взаємодії при необхідності приймати рішення колективно, в умовах обмеженого часу та інформації, що сприяє згуртованості при роботі в команді, реалізації взаємопідтримки, взаємоповаги, здатності до цивільної конкурентності.

Оцінювально-коригуючий блок містить критерії сформованості готовності до соціальної взаємодії (мотиваційно-ціннісний, когнітивний, професійно-діяльнісний,

соціально-психологічний) та відповідні їм показники.

У другому розділі – **«Методика формування готовності до соціальної взаємодії бакалаврів інженерно-технічного профілю при навчанні психолого-педагогічним дисциплінам»** – на основі теоретично обґрунтованої та розробленої моделі формування готовності бакалаврів інженерно-технічного профілю до соціальної взаємодії було побудовано відповідну методику.

Розроблена методика містить мету, завдання, інтегрований зміст, форми, методи, засоби формування готовності до соціальної взаємодії бакалаврів інженерно-технічного профілю у майбутній професійній діяльності та критерії й показники її ефективності. Метою методики є формування готовності до соціальної взаємодії бакалаврів інженерно-технічного профілю у майбутній професійній діяльності, її завданнями визначено сформувати знання і вміння щодо встановлення і підтримки соціальних відносин у майбутній професійній діяльності бакалаврів інженерно-технічного профілю, розвинути та вдосконалити соціально-професійні особистісні якості, що забезпечать ефективну соціальну взаємодію. Для розв'язання визначених завдань було розроблено інтегрований зміст формування готовності до соціальної взаємодії бакалаврів інженерно-технічного профілю у майбутній професійній діяльності, якій реалізовано у психолого-педагогічних, фахових дисциплінах й спецкурсі «Формування готовності до соціальної взаємодії у професійній діяльності». Цілі, завдання, теоретичне та практичне наповнення, умови викладання відповідних дисциплін дали змогу скорегувати навчальний процес так, щоб органічно інтегрувати теоретичний матеріал та практичні завдання, націлені на формування готовності до соціальної взаємодії майбутніх інженерів, з процесом їхньої професійної підготовки.

Розроблений спецкурс «Формування готовності до соціальної взаємодії у професійній діяльності» складається з трьох модулів, а саме: модуль 1 «Соціальні відносини: психологічні особливості ефективної взаємодії», модуль 2 «Професійне спілкування: конфлікти та засоби їх вирішення; соціальна компетентність; умови успішної соціальної взаємодії», модуль 3 «Засоби вирішення складних колективних ситуацій у майбутній професійній діяльності». Перший модуль спецкурсу «Соціальні відносини: психологічні особливості ефективної взаємодії» спрямований на розкриття теоретико-методологічних засад професійних соціальних відносин, методів, форм та специфіки реалізації базових комунікативних навичок, особливостей взаємодії у колективі в умовах непередбачуваних обставин; на формування прагнення здійснення конструктивної взаємодії з метою результативних професійних досягнень, умінь встановлювати соціальні контакти на основі принципів взаємодії у професійній діяльності.

Другий модуль «Професійне спілкування: конфлікти та засоби їх вирішення; соціальна компетентність; умови успішної соціальної взаємодії» передбачає оволодіння студентами знань про структуру соціальних відносин, професійний такт та етику, особливості і принципи спілкування, специфіку розв'язання професійних конфліктів, умінь працювати сумісно в обмежених умовах.

Третій модуль «Засоби вирішення складних колективних ситуацій у майбутній

професійній діяльності» забезпечує формування у студентів знань щодо сутності професійного спілкування та прийомів його оптимізації, стилів спілкування, основ розвитку комунікативних умінь, умінь створювати та підтримувати професійні емоційні контакти, розкриває прийоми створення сприятливого психологічного клімату в колективі, формує готовність до вирішення неочікуваних професійних ситуацій в умовах обмеженого часу.

Як було визначено у першому розділі, для формування готовності до соціальної взаємодії бакалаврів інженерно-технічного профілю у майбутній професійній діяльності використовується така послідовність форм, як: індивідуально-групова, кооперативно-групова та колективна. Індивідуально-групова форма передбачає самостійний розподіл студентами завдань у групі, виконання яких сприяє засвоєнню нових знань, умінь і навичок, розвитку професійно-творчого потенціалу, формуванню відповідальності за прийняте рішення та прагнення до лідерства. Ця форма використовується для формування професійного колективу на рівні конгломерату. Кооперативно-групова форма передбачає розподіл групи студентів на конкурентні мікрогрупи з метою виконання завдання як елемента досягнення спільної мети, що сприяє формуванню здатностей до ефективної взаємодії, взаємопідтримки, згуртованості, конкурентоспроможності та забезпечує формування професійного колективу на рівні кооперації. Формування колективу як найвищого рівня згуртованості групи забезпечується застосуванням колективної форми навчально-пізнавальної діяльності, де всі учасники спільно вирішують професійні завдання в умовах обмеженого часу, що сприяє розвитку у студентів комунікативних умінь, здатності до взаємодії у складних непередбачуваних та обмежених ресурсами обставинах.

Методами формування готовності до соціальної взаємодії бакалаврів інженерно-технічного профілю у майбутній професійній діяльності є лекції, дискусії, соціально-психологічний тренінг, моделювання професійних ситуацій, ділові ігри, брейн-ринг.

Розроблений соціально-психологічний тренінг складається з 8 блоків, а саме: «Спілкування», «Емоційна сфера особистості і її зв'язок із спілкуванням», «Невербальна комунікація», «Вербальне спілкування як чинник ефективної взаємодії», «Публічний виступ», «Стан особистості як чинник результативної взаємодії», «Конфлікт – неминуча складова соціальної взаємодії?», «Оптимізація спілкування». Розроблений тренінг на основі послідовного використання форм навчально-пізнавальної діяльності забезпечує формування знань психології соціальних відносин, умінь колективного вирішення професійних ситуацій, результативної взаємодії в кризових обставинах, тощо. Структуру соціально-психологічного тренінгу було удосконалено розподілом студентів на конкурентні групи з обов'язковою умовою сумісного вирішення поставлених завдань при обмеженому часу на їх виконання з застосуванням зовнішніх впливів, як-то: звук, світло, обмеженість рухів, дій, органів почуттів, тощо.

Ділові ігри було розроблено на основі моделювання колективної праці майбутніх інженерів за такими темами, як: «Формування колективізму як чинника

успішної кар'єри», «Єдність задля досягнення спільної мети», «Конкуренція: її переваги та недоліки у професійній діяльності», що забезпечило формування навичок прийняття рішень в умовах конфліктних професійних ситуацій, відстоювання власної позиції, колективізму та відчуття команди. Брейн-ринг «Психологія соціальних відносин» було проведено у вигляді змагання двох конкуруючих команд та реалізовано у формі питань, тестів та задач, тематика яких відповідала завданням формування готовності до соціальної взаємодії у професійній діяльності.

У третьому розділі – **«Дослідно-експериментальна перевірка ефективності методики формування готовності до соціальної взаємодії бакалаврів інженерно-технічного профілю при навчанні психолого-педагогічних дисциплін»** – розкрито загальні питання організації та проведення педагогічного експерименту, відображено результати перевірки ефективності розробленої методики. Педагогічний експеримент структуровано у три етапи (констатувальний, експериментальний, контрольний), для реалізації яких сформульовано гіпотезу, мету, завдання, визначено методи дослідження.

Перевірка ефективності розробленої методики здійснювалась протягом 2010-2016 навчальних років на базі Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут» на факультетах: автоматики та приладобудування, механіко-технологічний, транспортне машинобудування, технології органічних речовин. Загалом різними видами експериментальної роботи було охоплено 512 студентів і 24 викладача. Експериментальну групу (ЕГ) склали 102 студенти, до контрольної групи (КГ) увійшло 79 студентів. Здійснено відбір інструментарію, який дозволив діагностувати рівні сформованості готовності до соціальної взаємодії бакалаврів інженерно-технічного профілю у майбутній професійній діяльності за кожним критерієм, розроблено авторські завдання та анкету для проведення експерименту. У ході експерименту було використано наступні методики: методика діагностики міжособистісних стосунків Т. Лірі; методика «Компетентність в спілкуванні» Л. Колмогорової; методика «Оцінка стосунків індивіда з групою» Є. Рогова; тестовий опитувач діагностики стилю діяльності Г. Пригіна; тест «Вимір соціально-трудової активності групи» Ю. Платонова; тест «Трансактний аналіз» Е. Берна; опитувальник мотивів афіліації А. Мехрабіана; авторська анкета «Професійно важливі соціальні риси».

Результати констатувального етапу експерименту дозволили дійти висновку, що рівень сформованості готовності до соціальної взаємодії бакалаврів інженерно-технічного профілю був переважно низьким (ЕГ – 47,46%, КГ – 46,35%) та середнім (ЕГ – 31,89%, КГ – 32,55%), що є недостатнім для їхньої успішної професійної діяльності. Це свідчить про недостатню мотивацію до спільної праці, неповний обсяг знань щодо встановлення професійних відносин, недостатній рівень сформованості соціально-професійних особистісних якостей та умінь ефективно взаємодіяти в процесі виконання сумісної трудової діяльності.

Отже, результати констатувального етапу педагогічного експерименту підтвердили актуальність і доцільність обраної теми дослідження, а також дали

змогу виявити початковий рівень сформованості готовності до соціальної взаємодії бакалаврів інженерно-технічного профілю й зробити висновок стосовно однорідності експериментальної і контрольної груп.

На формувальному етапі експерименту в процес професійної підготовки експериментальної групи бакалаврів інженерно-технічного профілю було впроваджено теоретично обґрунтовану та розроблену методику формування готовності до соціальної взаємодії. Навчання у контрольній групі проводилось традиційним способом.

На контрольному етапі експерименту співставлялись результати сформованості готовності до соціальної взаємодії у майбутній професійній діяльності студентів експериментальної та контрольної груп за визначеними критеріями й показниками (див. табл.).

Таблиця

Результати експериментальної перевірки розробленої методики формування готовності до соціальної взаємодії бакалаврів інженерно-технічного профілю (у %)

№	Критерії й показники	Група	До експерименту			Після експерименту			Різниця		
			Н	С	В	Н	С	В	Н	С	В
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Мотиваційно – ціннісний критерій											
1	Рівень сформованості мотивації до спільної праці	КГ	49,4	32,9	17,7	45,6	35,4	19	-3,8	+2,5	+1,3
		ЕГ	44,1	33,2	22,7	14,2	44,2	41,6	-29,9	+11	+18,9
2	Рівень усвідомлення значущості соціальних відносин у професійній діяльності	КГ	62	22,8	15,2	59,5	24	16,5	-2,5	+1,2	+1,3
		ЕГ	56,8	24,6	18,6	24,7	31,5	43,8	-32,1	+6,9	+25,2
3	Рівень спрямованості на спільну діяльність	КГ	34,3	41,7	24	32,9	39,3	27,8	0,5	-2,5	+3,8
		ЕГ	36,8	38,8	24,4	7,6	49,3	43,1	-29,2	+10,5	+18,7
Когнітивний критерій											
4	Рівень сформованості знань щодо колективного вирішення професійних задач в умовах обмеженого часу	КГ	49,6	29,9	20,5	48,2	28,1	23,7	-1,6	-1,8	+3,2
		ЕГ	48,8	29,2	22	16,4	41,2	42,4	-32,4	+12	+20,4
5	Рівень сформованості знань щодо вирішення конфліктних ситуацій	КГ	54,3	29,2	16,5	52,2	27,8	20	-2,1	-1,4	+3,5
		ЕГ	52,2	26,7	21,1	18	37,3	44,7	-34,2	+10,6	+23,6
6	Рівень сформованості знань щодо розподілу праці у професійній діяльності	КГ	51,3	23,5	25,2	48,1	24	27,9	-3,2	-0,5	+2,7
		ЕГ	45,2	28,5	26,3	16,5	38,3	45,2	-28,7	+9,8	+18,9
Професійно-діяльнісний критерій											
7	Рівень сформованості умінь реалізації соціальної взаємодії у професійній діяльності	КГ	40,4	36,8	22,8	35,4	38	26,6	-5	+1,2	+3,8
		ЕГ	47,1	31,3	21,6	-17,6	40	42,4	-17,6	+8,7	+20,8
8	Рівень сформованості умінь співпрацювати в команді	КГ	41,8	35,4	22,8	39,3	36,7	24	-2,5	+1,3	+1,2
		ЕГ	52,8	17,8	29,4	21,8	30,8	47,4	-31	+13	+23,2

Продовж. табл.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
9	Рівень сформованості умінь надавати професійну підтримку у непередбачуваних умовах	КГ	39	36,4	24,6	36,7	38	25,3	-2,3	+1,6	+0,7
		ЕГ	43,4	32,5	24,1	15	41,2	43,8	-28,4	+8,7	+19,7
Соціально-психологічний критерій											
10	Рівень сформованості емпатії	КГ	48,8	33,6	17,6	45,6	34,2	20,2	-3,2	-0,6	+2,6
		ЕГ	48	37,1	14,9	14,7	49,1	36,2	-33,3	+12	+21,3
11	Рівень сформованості співтовариства	КГ	43,1	32,9	24	40,5	29,1	30,4	-2,6	-3,8	+6,6
		ЕГ	46,2	31,2	22,6	14,4	42,4	43,2	-31,8	+11,2	+20,6
12	Рівень сформованості професійної підтримки	КГ	42,2	35,6	22,2	38	38,2	23,8	-4,2	+2,6	+1,6
		ЕГ	48,1	33,7	18,2	15,8	42,8	41,4	-32,3	+9,1	+23,2
<i>Примітки:</i> Н – низький, С – середній, В – високий											

Результатами контрольного етапу експерименту підтверджено ефективність розробленої методики формування готовності до соціальної взаємодії у майбутній професійній діяльності бакалаврів інженерно-технічного профілю. Позитивну динаміку підвищення рівня сформованості досліджуваного феномену зафіксовано у студентів ЕГ за всіма критеріями. Високий рівень сформованості показників мотиваційно-ціннісного критерію у студентів ЕГ збільшився на 20,9%, когнітивного критерію – на 21%, професійно-діяльнісного критерію – на 21,2%, соціально-психологічного – на 21,7%. Аналіз сформованості цієї готовності у студентів КГ свідчить про незначні позитивні зміни: приріст відповідних показників на високому рівні зафіксовано у межах від 1,9% до 3,6%. Достовірність статистичної неоднорідності сформованості показників готовності до соціальної взаємодії студентів контрольної й експериментальної груп засвідчується результатами здійсненого статистичного аналізу на основі критеріїв U-Манна-Уїтні та ф-Фішера із рівнем достовірності 95%.

Проведений аналіз результатів педагогічного експерименту підтвердив правильність висунутої гіпотези і дозволив зробити висновок про підвищення рівня сформованості готовності до соціальної взаємодії бакалаврів інженерно-технічного профілю за рахунок реалізації розробленої методики.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі проведено теоретичне узагальнення та запропоновано нове вирішення проблеми підвищення рівня сформованості готовності до соціальної взаємодії у майбутній професійній діяльності бакалаврів інженерно-технічного профілю шляхом теоретичного обґрунтування, розробки, експериментальної перевірки та впровадження в процес психолого-педагогічної підготовки цих фахівців відповідної методики, яка ґрунтується на моделюванні колективної праці у професійній діяльності в умовах обмеженого часу. Узагальнення результатів теоретичного пошуку та експериментальної роботи надало можливість сформулювати такі висновки:

1. Проведений аналіз стану формування готовності до соціальної взаємодії

бакалаврів інженерно-технічного профілю виявив, що сучасні стандарти підготовки майбутніх інженерів орієнтовані на опанування не лише вузькоспеціалізованих фахових знань, а й на розвиток особистості спеціаліста, здатного працювати у команді при вирішенні професійних завдань. Теоретичні аспекти формування готовності до соціальної взаємодії у майбутніх фахівців обґрунтовано сучасними вченими (А. Алексюк, В. Бондар, Ю. Волков, М. Євтух, Л. Іонін, В. Козаков, С. Кравченко, Е. Лузік, О. Романовський, В. Михайличенко), разом з тим, процес її формування у бакалаврів інженерно-технічного профілю при навчанні психолого-педагогічних дисциплін досліджено недостатньо. Аналіз практичної підготовки майбутніх інженерів у ВТНЗ свідчить про недостатню її спрямованість на спільну колективну працю, на професійно-особистісну реалізацію у процесі співпраці, що негативно позначається на майбутній професійній діяльності цих фахівців. Отже, потреба вирішення недоліків у теоретичній та практичній площинах, необхідність оновлення змісту навчання психолого-педагогічних дисциплін бакалаврів інженерно-технічного профілю з метою успішної реалізації ними спільної професійної діяльності актуалізують проблему підвищення рівня сформованості їхньої готовності до соціальної взаємодії.

2. У дисертаційній роботі уточнено сутність поняття «готовність до соціальної взаємодії бакалавра інженерно-технічного профілю у майбутній професійній діяльності» як складного інтегрального утворення, що включає мотиваційну спрямованість на спільну колективну діяльність, знання та вміння щодо встановлення соціальних відносин, реалізації сумісної колективної праці з метою вирішення професійних завдань в умовах обмеженого часу, соціально-професійні особистісні якості, як-то: здатність до встановлення емоційного контакту, здатність викликати соціальне прийняття, соціально-трудова активність, здатність до взаємодопомоги, здатність до співпраці у колективі. На основі аналізу праць структурними компонентами готовності до соціальної взаємодії у майбутній професійній діяльності бакалавра інженерно-технічного профілю визначено: мотиваційно-ціннісний (мотивація до спільної співпраці; професійна спрямованість; мотивація до професійної успішності), когнітивний (знання щодо встановлення професійних відносин; знання щодо реалізації ефективної комунікації у професійній діяльності; знання основ прогнозування та регулювання професійних ситуацій для успішного вирішення професійних завдань в умовах обмеженого часу), професійно-діяльнісний (уміння ефективно взаємодіяти в процесі виконання колективної трудової діяльності; уміння створювати і підтримувати соціальні відносини в команді; уміння результативно взаємодіяти в умовах кризових обставин та обмеженого часу) та соціально-психологічний (здатність до встановлення емоційного контакту; здатність викликати соціальне прийняття; соціально-трудова активність; здатність до взаємодопомоги та співпраці у колективі).

3. Теоретично обґрунтовано та розроблено модель формування готовності до соціальної взаємодії бакалаврів інженерно-технічного профілю при навчанні психолого-педагогічних дисциплін, підґрунтям якої є моделювання колективної професійної діяльності на основі стадійності формування колективу в умовах

обмеженості часу. Розроблена модель включає блоки: концептуально-цільовий (містить підходи щодо формування готовності до соціальної взаємодії у майбутній професійній діяльності (компетентнісний, особистісний та системний) та відповідні завдання); змістово-процесуальний (включає інтегрований зміст, який характеризується одночасним формуванням як психолого-педагогічної й фахової складових професійної підготовки майбутніх інженерів, так і їхньої готовності до соціальної взаємодії у майбутній професійній діяльності; форми (індивідуально-групова, кооперативно-групова, колективна, послідовне використання яких відповідає динаміці формування професійного колективу); методи, а саме: лекції, дискусії, соціально-психологічний тренінг, моделювання професійних ситуацій, ділові ігри, брейн-ринг); оцінювально-корегуючий (містить критерії й показники сформованості готовності до соціальної взаємодії бакалаврів інженерно-технічного профілю, а саме: мотиваційно – ціннісний (рівень сформованості мотивації до спільної праці; усвідомлення значущості соціальних відносин у професійній діяльності; спрямованості на спільну діяльність), когнітивний (рівень сформованості знань щодо колективного вирішення професійних задач в умовах обмеженого часу, конфліктних ситуацій та розподілу праці у професійній діяльності), професійно-діяльнісний (рівень сформованості умінь реалізації соціальної взаємодії у професійній діяльності, співпраці в команді, надання професійної підтримки у непередбачуваних умовах), соціально-психологічний (рівень сформованості соціально-професійних особистісних якостей: здатності до емпатії, співтовариства, професійної підтримки).

4. На основі моделі побудовано методика формування готовності до соціальної взаємодії бакалаврів інженерно-технічного профілю у майбутній професійній діяльності при навчанні психолого-педагогічних дисциплін, яка містить мету, завдання, інтегрований зміст, форми, методи, критерії й показники її ефективності. Здійснено експериментальну перевірку розробленої методики. Результатами контрольного етапу експерименту підтверджено її перевагу у порівнянні з традиційною методикою. Позитивну динаміку показників сформованості готовності до соціальної взаємодії зафіксовано у бакалаврів інженерно-технічного профілю ЕГ за всіма критеріями. Так, в ЕГ на 21,2% зростає кількість студентів з високим рівнем сформованості готовності до соціальної взаємодії, у КГ цей показник збільшився на 2,7%; зменшилась кількість студентів ЕГ з низьким рівнем її сформованості на 30%, у той час як у студентів КГ було зафіксовано зменшення на 2,7%. Результати математичних обчислень за критеріями U-критерію Манна-Уїтні та ϕ -критерію Фішера довели статистичну значущість різниці отриманих результатів експерименту із рівнем достовірності 95%, що підтверджує гіпотезу дисертаційної роботи.

Проведене дослідження не вирішує усіх аспектів проблеми. Подальшого розроблення потребує проблема формування готовності до соціальної взаємодії у майбутніх фахівців у подальшій професійній підготовці, теоретичні й методичні засади формування готовності до соціальної взаємодії у майбутніх інженерів у процесі практичної підготовки.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні результати дослідження

1. Ібрагімова К.О. Дефініція поняття соціальна взаємодія, її види та основні теорії / К.О. Ібрагімова // Проблеми інженерно-педагогічної освіти: зб. наук. пр. – Харків: УПА, 2013. – Вип. № 40-41. – С.289-293.
2. Ібрагімова К.О. Проблеми соціально-психологічної готовності майбутнього фахівця до професійної діяльності у вітчизняних та закордонних дослідженнях / К.О. Ібрагімова // Вісник національного університету оборони України: зб.наук.пр. – К.: НУОУ, 2013. – Вип. №6 (37). – С. 219-223.
3. Ібрагімова К.О. Модель формування готовності до соціальної взаємодії бакалаврів інженерно-технічного профілю при вивченні психолого-педагогічних дисциплін / К.О. Ібрагімова // Педагогічна освіта: теорія і практика: зб.наук.пр. – Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет ім. Івана Огієнка, 2015. – Вип. №18 (1-2015) – С.248-253.
4. Ібрагімова К.О. Організаційно-педагогічні умови як фактори успішності формування готовності до соціальної взаємодії майбутніх інженерів під час вивчення психолого-педагогічних дисциплін / К.О. Ібрагімова // Вісник Черкаського університету. Серія «Педагогічні науки». – 2015. – Вип. №8 (341). – С. 81-86.
5. Ібрагімова К.О. Діагностика комунікативних якостей та стосунків індивіда з групою як фактори готовності до соціальної взаємодії майбутніх інженерів / К.О. Ібрагімова // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету ім. М. Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія: зб.наук.пр. – Вінниця: ТОВ «Нілан ЛТД», 2015. – Вип. №43. – С. 226-230.
6. Ибрагимов К.О. Исследование личностно-эмоциональной сферы студентов инженерно-технического профиля как составляющая готовности к социальному взаимодействию / К.О. Ибрагимов // Оралды ғылым жаршысы. Серія: Педагогіка и психологія. – 2015. – Вып. №8 (139). – С. 5–13.

Опубліковані праці апробаційного характеру

7. Ібрагімова К.О. Змістова характеристика психолого-педагогічних дисциплін у контексті формування готовності до соціальної взаємодії майбутніх інженерів / К.О. Ібрагімова // Інформаційні технології: наука, техніка, технологія, освіта, здоров'я: матеріали ХХІІІ Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 20–22 травня 2015 р.). – Х.:НТУ «ХП», 2015. – Ч. IV. – С. 17.
8. Ібрагімова К.О. Соціальна дія як невідмінна складова соціальної взаємодії / К.О. Ібрагімова // Інформаційні технології: наука, техніка, технологія, освіта, здоров'я: матеріали ХХІ Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 21–23 травня 2014 р.). – Х.:НТУ «ХП», 2014. – Ч. III. – С. 324.
9. Ибрагимов К.О. Аксиологический подход к изучению социального взаимодействия / К. О. Ибрагимов // Україна і світ: гуманітарно-технічна еліта та соціальний прогрес: тези доповідей Міжнар. наук.-теор. конф. студ. і аспір. (м. Харків, 4–5 квітня 2012 р.). – Х.: НТУ «ХП», 2012. – Ч.3. – С. 213–214.

Опубліковані праці, які додатково відображають результати дисертації

10. Ибрагимова К.О. Самооценка как основа личностного смысла индивида / К. О. Ибрагимова // Проблемы та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти: зб. наук. пр. – Х.: НТУ "ХПІ, 2011. – Вип. 28 (32). – С. 282-289.

АНОТАЦІЇ

Ибрагимова К.О. Формування готовності до соціальної взаємодії бакалаврів інженерно-технічного профілю при навчанні психолого-педагогічних дисциплін. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеню кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. – Українська інженерно-педагогічна академія, Харків, 2017.

Дисертацію присвячено вирішенню проблеми підвищення рівня сформованості готовності до соціальної взаємодії бакалаврів інженерно-технічного профілю у майбутній професійній діяльності при навчанні психолого-педагогічних дисциплін. У роботі уточнено зміст і структуру поняття «готовності до соціальної взаємодії бакалаврів інженерно-технічного профілю у майбутній професійній діяльності». Теоретично обґрунтовано та розроблено модель формування досліджуваного феномену, підґрунтям якої є моделювання колективної професійної діяльності на основі стадійності формування колективу в умовах обмеженості часу. На підставі моделі було розроблено відповідну методику, яка містить мету, завдання, інтегрований зміст (одночасне формування психолого-педагогічної, фахової складових професійної підготовки й готовності до соціальної взаємодії у майбутніх інженерів), форми (індивідуально-групова, кооперативно-групова та колективна), методи, діагностичний інструментарій її оцінювання; доведено ефективність реалізації розробленої методики.

Ключові слова: бакалаври інженерно-технічного профілю, готовність, інтегрований зміст, модель, методика, професійна діяльність, психолого-педагогічні дисципліни, соціальна взаємодія.

Ибрагимова К.О. Формирование готовности к социальному взаимодействию бакалавров инженерно-технического профиля при обучении психолого-педагогическим дисциплинам. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.04 – теория и методика профессионального образования. – Украинская инженерно-педагогическая академия, Харьков, 2017.

В диссертационной работе проведен теоретический анализ и предложено новое решение проблемы повышения уровня готовности к социальному взаимодействию в будущей профессиональной деятельности бакалавров инженерно-технического профиля.

На основе анализа определено, что современные стандарты подготовки будущих инженеров ориентированы на овладение не только узкоспециализированными профессиональными знаниями, но и на развитие

личности специалиста, способного работать в команде при решении профессиональных задач. Проблема формирования готовности к социальному взаимодействию личности обоснована современными учеными, но процесс её формирования у будущих инженеров при обучении психолого-педагогическим дисциплинам изучен недостаточно. Анализ практической подготовки этих специалистов свидетельствует о недостаточной ее направленности на общий коллективный труд. Следовательно, необходимость обновления содержания обучения психолого-педагогическим дисциплинам бакалавров инженерно-технического профиля с целью успешной реализации ими совместной профессиональной деятельности актуализируют проблему повышения уровня сформированности их готовности к социальному взаимодействию. В диссертационной работе уточнена сущность понятия «готовность к социальному взаимодействию бакалавра инженерно-технического профиля в будущей профессиональной деятельности» как сложного интегрального образования, которое включает мотивационную направленность на совместную коллективную деятельность, знания и умения установления социальных отношений, реализацию совместного коллективного труда с целью решения профессиональных задач в условиях ограниченного времени, социально-профессиональные личностные качества. Структурными компонентами готовности к социальному взаимодействию в будущей профессиональной деятельности бакалавра инженерно-технического профиля определены: мотивационно-ценностный, когнитивный, профессионально-деятельностный и социально-психологический.

Теоретически обоснована и разработана модель формирования готовности к социальному взаимодействию бакалавров инженерно-технического профиля при обучении психолого-педагогическим дисциплинам, которая включает блоки: концептуально-целевой (содержит подходы и соответствующие задания); содержательно-процессуальный (включает интегрированное содержание, которое характеризуется одновременным формированием как психолого-педагогической и специализированной составляющих профессиональной подготовки будущих инженеров, так и их готовности к социальному взаимодействию в будущей профессиональной деятельности; формы (индивидуально-групповая, кооперативно-групповая, коллективная, последовательное использование которых соответствует динамике формирования профессионального коллектива); методы); оценочно-корректирующий (содержит критерии и показатели сформированности готовности к социальному взаимодействию бакалавров инженерно-технического профиля).

На основе модели построена методика формирования готовности к социальному взаимодействию бакалавров инженерно-технического профиля в будущей профессиональной деятельности при обучении психолого-педагогическим дисциплинам, которая содержит цель, задачи, интегрированное содержание, формы, методы, критерии и показатели её эффективности.

Осуществлена экспериментальная проверка разработанной методики. Результатами контрольного этапа эксперимента подтверждено ее преимущество в сравнении с традиционной методикой. Позитивная динамика показателей

сформированности готовности к социальному взаимодействию зафиксирована у бакалавров инженерно-технического профиля ЭГ по всем критериям. Результаты математических вычислений на основе U- критерия Манна-Уитни и ϕ -критерия Фишера доказали статистическую значимость разницы полученных результатов эксперимента с уровнем достоверности 95%, что подтверждает гипотезу диссертационной работы.

Проведенное исследование не решает всех аспектов проблемы. В дальнейшей разработке нуждаются вопросы усовершенствования учебно-методического и технологического обеспечения процесса формирования готовности к социальному взаимодействию у будущих специалистов за отраслевыми направлениями подготовки, теоретические и методические принципы формирования готовности к социальному взаимодействию у будущих инженеров в процессе практической подготовки.

Ключевые слова: бакалавры инженерно-технического профиля, готовность, модель, методика, интегрированная подготовка, профессиональная деятельность, профессиональная подготовка, психолого-педагогические дисциплины, социальное взаимодействие.

Ibrahimova K. O. Formation of readiness for social interaction of bachelors of a technical profile in studies of psychological and pedagogical disciplines. – Manuscript. Copyright.

The thesis for scientific degree of candidate of pedagogical sciences in the specialty 13.00.04 – Theory and Methods of Vocational Training. – Ukraine Engineering Pedagogical Academy, Kharkiv, 2017.

The thesis work is dedicated to the problem solution of the stiffening of the readiness for social interaction of bachelors of a technical profile in studies of psychological and pedagogical disciplines. The content and the structure are specified of the notion of “the readiness for bachelors’ social interaction of a technical profile studying psychology and pedagogical disciplines are specified. Theoretically justified and worked out the model of formation of the explored phenomenon where the basis is the modeling of collective professional activity based the stages of team building in the conditions of time limit. On the basis of this model has been developed the correspondent methods with the goal, tasks, the integrated content (simultaneous formation of future engineers’ the psychology and pedagogical, professional component, professional training and readiness for social interaction), forms (individual-group, cooperative-group and collective), methods, diagnostic tools of its estimation; efficiency of realization of the developed technique has been proved.

Keywords: bachelors of a technical profile, readiness, integrated content, model, technique, professional activity, psychological and pedagogical disciplines, social interaction.

Підписано до друку 15.03.2017 р. Формат 60×90/16.
Папір офсетний. Гарнітура Times ET. Друк різнографічний.
Умов.-друк.арк.0,9. Наклад 100 прим. Зам. №72342

Надруковано з готового оригінал-макета у друкарні «СКАН+»
Єдиний державний реєстр юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців.
Запис №2 480 000 0000 150925 від 01.08.2013
61003, м. Харків, пр. Московський 10/12, тел. 719-98-31
e-mail: scan_plus@ukr.net